

Retskrivningsordbogen (1986) Dansk Sprognævn (udg.) København: Gyldendal:16.

RO = *Retskrivningsordbogen*, <https://ds.dk/ro>.

Ruus, Hanne (1995) *Danske Kerneord. Centrale dele af den danske leksikalske norm* 1-2. København: Museum Tusculanums Forlag.

Schack, Jørgen (2019) *Kerneimportord. Yes, det er coolt. Moderne importord i dansk* [under udgivelse].

Yonatan Goldshtein, Inger Schoonderbeek Hansen
og Tina Thode Hougaard (udg.):

17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Århus 2018

Sidder, går og står og ... : et interaktionelt blik på kongruenskonstruktion i dansk

Yonatan Goldshtein

Aarhus Universitet

1. Indledning

I denne artikel undersøges en grammatisk konstruktion i dansk på baggrund af dens brug i naturligt forekommende samtale. Undersøgelsen baserer sig teoretisk på den interaktionelle lingvistik, der søger at undersøge hvordan sprog faktisk bruges af talere i naturlig tale (Couper-Kuhlen & Selting 2018). Der er sket meget i beskrivelsen af det danske samtale sprogs grammatik siden oprettelsen af forskningsgruppen DanTIN og deres online platform Samtalegrammatik.dk for fem år siden (Steensig et al. 2013). Selvom grammatiske ”kerneområder” som syntaks (fx Mikkelsen 2010) og morfologi (fx Hamann et al. 2012) har fået noget opmærksomhed, har størstedelen af bidragene til samtalegrammatikken dog være inden for områder, der tidligere har været stort set uberørte i traditionel grammatisk beskrivelse, så som interjektioner, partikler og enkeltordsytringer (fx Brøcker et al. 2012, Tholstrup 2014). Når grammatiske konstruktioner er blevet behandlet, har det været relativt faste konstruktioner som ”at have haft ringet” (Brøcker 2015) eller ”hvad hedder det” (Clausen & Pedersen 2017).

Konstruktionen, der her undersøges, hører til en konstruktionstype, der kaldes ”kongruenskonstruktion” (Hansen & Heltoft 2011:979-1009), og mere specifikt undergruppen, der af Nielsen (2011) kaldes ”situativ konstruktion”. Konstruktionen består på overfladen af to verber (V1 og V2), der er sideordnede med *og*, fx

- (1) Pia sidder og smiler
- (2) Hans går og lyver

V1 (her *sidder* eller *går*) er semantisk afbleget i den forstand, at det ikke bidrager med hele sin leksikalske semantik til prædikationen. Det bidrager derimod ved at give en særlig tolkningsramme for den situation, der prædikeres med V2 (her *smiler* eller *lyver*), som angivende en imperfektivt kodet beskrivelse af en specifik situation. Brugen af denne konstruktion umuliggør altså en essentiel eller generel tolkning af V2 (Nielsen 2011:119).

I artiklen argumenterer jeg for, at konstruktionens evne til at forankre en situation i et bestemt temporalt og fysisk rum, samt give en imperfektiv tolkning af en situation, kan anvendes af talere til at udføre bestemte handlinger som fx at udtrykke epistemisk og affektivt ståsted – altså vidensforhold og følelse om noget. Jeg argumenterer videre for, at de forskellige verber, der kan bruges som V1, ser ud til at udfylde forskellige roller, samt at de to betydningskomponenter – imperfektivt aspekt og forankring i en specifik situation – kan mobiliseres eller nedtones af talere i forskellige kontekster.

Ønsket med artiklen er at bidrage til den interaktionelle lingvistik med en beskrivelse af en grammatisk konstruktion i dansk, og at bidrage til beskrivelsen af kongruenskonstruktion i dansk ved at nuancere billedet af V1's rolle i konstruktionen.

2. Kongruenskonstruktion

Den grammatiske konstruktion i dansk, der her interesserer mig, er beskrevet inden for to teoretiske rammer: en funktionel (Nielsen 2010, 2011, Hansen & Heltoft 2011:979-1009) og en generativ (Bjerre & Bjerre 2007a, 2007b, 2009, Kjeldahl 2010, Biberauer & Vikner 2015, 2017). Konstruktionen betegnes i den funktionelle tradition ”kongruenskonstruktion”. Kendetegnende for denne konstruktionstype i deres beskrivelse er, at den konstitueres som konstruktion gennem kongruens (især Nielsen 2010). I den generative tradition betegnes den ”pseudokoordination”, da der hverken er tale om et rigtigt side- eller underordningsforhold, men at der gennem øjensynlig sideordning skabe ét komplekst prædikat, der kun prædikerer én situation (Bjerre & Bjerre 2007b).

Denne overordnede konstruktionstype favner mange forskellige konstruktioner og er blevet underinddelt på en række forskellige måder. Hansen & Heltoft (2011:979) inddeler konstruktionerne på baggrund af hvilke verber, der kan bruges som V1. Kjeldahl (2010:29-33) inddeler dem på baggrund af, om de angiver progressivt eller inceptivt aspekt. I det følgende vil jeg dog benytte mig af Nielsens (2011:102) typologi, hvor kongruenskonstruktionerne inddeles i underkategorier på baggrund af en lang række semantiske kriterier. Konstruktionen, der undersøges i denne artikel, kaldes i denne typologi ”situativ konstruktion”. Nedenfor vil jeg kort redegøre for, hvad der kendetegner denne konstruktion både i relation til dens form og betydning.

2.1. Form

Der er i litteraturen nogen uenighed om hvordan denne konstruktionstype bedst analyseres.¹ Den teoretiske diskussion om konstruktionens syntaks er dog ikke væsentligt for nærværende undersøgelse. Derfor gennemgår jeg i det følgende blot de formelle træk, der karakteriserer konstruktionen, om hvilke der er meget lidt uenighed i litteraturen.

På overfladen ligner kongruenskonstruktion sideordning mellem to verber, der kongruerer med hensyn til fleksivisk form², fx:

- (3) Pigen sidder og synger

En lang række træk adskiller dog konstruktionen fra almindelig sideordning. Fx kan der ikke byttes rundt på rækkefølgen af V1 og V2 (4), konstruktionen kan ikke modificeres med konjunktionen *både* (5), konstruktionens verber kan ikke have forskellige subjekter (6), og konstruktionens subjekt kan ikke ekspliciteres for begge verber (7).

¹ Kjeldahl (2010:21) beskriver konstruktionen som underordning, Bjerre & Bjerre (2007a) som hverken underordning eller sideordning, Hansen & Heltoft (2011:980) som en type serialkonstruktion, og Nielsen (2011:59) som katataktisk konstruktion eller samordning.

² Hos Hansen & Heltoft (2011:980) og Nielsen (2011:49) er kongruensen det rimære konstituerende træk ved konstruktionen. Kjeldahl (2010) argumenterer for at den identiske fleksion er semantisk tom, men et resultat af en reparationsstrategi, da verberne ikke kan optræde som rene stammer.

- (4) Pigen synger og sidder
- (5) Pigen både sidder og synger
- (6) Pigen sidder og pædagogen synger
- (7) Pigen sidder og hun synger

Ovenstående sætninger er alle eksempler på almindelig sideordning og ikke kongruenskonstruktion. Disse syntaktiske forhold peger alle på det faktum, at konstruktionen ikke indeholder to prædikater, der beskriver to situationer, men derimod ét komplekst prædikat, der beskriver én situation (fx Nielsen 2011:28, Bjerre & Bjerre 2007a:11).

Situativ konstruktionen kan kendes fra andre typer af kongruenskonstruktion ved, at V1 er et af de fem positionsverber *stå*, *sidde*, *ligge*, *holde* og *hænge* eller fire bevægelsesverber *gå*, *løbe*, *rende* og *køre* (Hansen & Heltoft 2011:986). Kongruenskonstruktion består som sagt af et V1 og V2, der på overfladen er sideordnede. V1 bidrager dog ikke med hele sin leksikalske semantik til prædikationen. Det bidrager derimod ved at give en særlig tolkningsramme for situationen. For bevægelsesverberne gælder det dog, at de skal optræde i simpel atelisk form uden retningsadverbial, hvis de skal optræde som situativ konstruktion, fx:

- (8) Jens gik og fandt guld
- (9) Jens gik hen og fandt guld

Hvor (8) er en situativ konstruktion med et bevægelsesverbum som V1, er (9) derimod hvad Nielsen (2011:102) kalder en lokativ kontaktkonstruktion, som har en anden betydning.³

2.2. Betydning

Situativ konstruktionens primære funktion beskrives hos Nielsen (2011:112) som værende markering af en imperfektiv situationsbeskrivelse. Denne konstruktion udelukker en generel tolkning af situationen til fordel for en situationel tolkning, og udelukker en essentiel tolkning til fordel for en accidentiel (Hansen & Heltoft 2011:995, jf. Hansen 1990), fx:

³ Hos Hansen & Heltoft (2011:993-994) ville (8) kategoriseres som en atelisk og (9) som en telisk lokaliseringskonstruktion. Kjeldahl (2010) kalder (8) for positional og (9) for directional pseudo-coordination.

- (10) Familien spiser vegetarisk
- (11) Familien sidder og spiser vegetarisk
- (12) Familien er vegetarianer
- (13) * Familien sidder og er vegetarianer

Eksempel (10) kan tolkes som en generel udtalelse om familien, altså at de altid spiser vegetarisk. Eksempel (11) forholder sig ikke til om familien generelt spiser vegetarisk, men er forankret i en bestemt situation, hvor familien har undladt kød. Eksempel (12) lægger op til en klar essentiel tolkning, da det udtrykker et permanent eller karakteristisk træk ved familien. Da situativ konstruktionerne udtrykker det situationelt forankrede, bliver (13) umulig i de fleste kontekster.

At konstruktionen giver en imperfektiv tolkningsramme vil sige, at der i beskrivelsen lægges særlig vægt på at situationen har intern temporal struktur (Comrie 1976). Konstruktionen lægger altså op til procesfokus frem for resultatfokus (Nielsen 2011:120) og kan ikke bruges om momentære eller perfektivt kodede situationer.

Selvom V1 er semantisk afbleget, er valget af V1-verbum dog bl.a. motiveret af subjektets form, da dette kan have indflydelse på, om det kan siges at ligge, sidde eller stå (Nielsen 2011:119, jf. Hansen 1974). Det er mig bekendt ikke systematisk undersøgt, hvad der ellers spiller ind på valget af V1-verbum. Bjerre & Bjerre (2009) påpeger, at konstruktioner med *står* ofte indikerer at situationen er uafbrudt og presserende, i modsætning til fx konstruktioner med *går*. Sidstnævnte angiver også ofte at handlingsforløbet har noget længere varighed end de andre konstruktioner angiver (Brøcker 2013). Bjerre og Bjerre (2009:109) påpeger videre, at den specifikke aspektuelle tolkning skabes i samspil mellem V1 og V2's aktionsart.

Biberauer & Vikner (2017:79) bemærker også, at kongruenskonstruktion udover at angive aspektuel betydning, konsekvent tilføjer ”a lively colloquial flavour, and, in a subset of cases, an unambiguously speaker coloured perspective on the event/state of affairs being reported”. Dette kunne indikere, at konstruktionerne kan bruges i et handlingsperspektiv til fx at udtrykke affektivt ståsted – altså talerens følelse om noget.

3. Metodiske overvejelser

Da målet for den interaktionelle lingvistik er at beskrive naturligt sprog som det spontant produceres af talere i naturlige situationer, baserer dette studie sig udelukkende på lyd- eller videooptagelser af naturligt forekommende samtaler med flere samtalepartnere (jf. Mondada 2013). Alt data kommer fra SamtaleBank, som er den del onlinekorpuset TalkBank⁴, der indeholder video- og lydoptagelser med tilhørende transskriptioner af dansksprogede samtaler (MacWhinney & Wagner 2010). Alle relevante passager fra samtalerne er blevet retransskriberet efter Jeffersons konventioner for transskription til samtaleanalyse (Jefferson 2004). Udvalgte passager, der er af særlig væsentlighed for analysen, vil være markeret med en pil og centrale ord og konstruktioner fremhævet med fed skrift. Øverst i alle eksempler vil det fremgå hvilken optagelse de kommer fra og hvilket linjenummer i den originale transskription, der svarer til linje 01 i eksemplet.

Da studiets formål er beskrivelsen af situativ konstruktionen i naturligt forekommende tale, har første skridt været indsamlingen af en kollektion af disse konstruktioner (jf. Hoey & Kendrick 2018). Da konstruktionens V1 er en lukket klasse, har jeg samlet min kollektion ved at søge på forekomster af de mulige V1-verber i alle mulige bøjningsformer i Samtalebankens dansksprogede samtaler. Af de mulige verber var *sidder* mest frekvent med cirka 20 forekomster og *står* mindst frekvent med cirka 10 forekomster. Selvom der blev fundet enkelttilfælde af brugen af andre verber, vil jeg i min analyse kun forholde mig til de verber, jeg fandt flere eksempler på.

4. Analyse

I dette afsnit undersøger jeg, hvordan situativ konstruktioner med *sidde*, *stå* og *ligge* bliver brugt i samtale. De er opdelt på baggrund af V1, da jeg mener, at konstruktionernes brug adskiller sig systematisk på baggrund af V1.

4.1. Sidder og ...

Konstruktionen med *sidder* er i mit data den, der mest uproblematisk lever op til beskrivelsen af situativ konstruktionen som givende en

imperfektivt kodet, situationsspecifik beskrivelse af en situation. I dette afsnit viser jeg, hvordan disse elementer af konstruktionens semantik iværksættes af talere i naturligt forekommende samtaler til at opnå bestemte kommunikative mål. De to eksempler, jeg analyserer nedenfor, eksemplificerer hvordan situationel forankring bruges i relation til at udtrykke epistemiske forhold. Epistemiske forhold omhandler påstande om viden i samtaler, og hvordan disse anfægtes og forsvares (Heritage 2013).

I (14) tales der om hvordan kartoffelmos har tendens til at sætte sig fast på tallerkener. I line 6-7 prøver Mette (ME) at genkalde sig, hvornår de spiste kartoffelmos. Der siges noget uforståeligt i linje 8 og i linje 10-11 bruges *sidder*-konstruktionen.

14: Kartoffler og broccoli|1057

01 ME: (nåmen så) når man har fået
kartoffelmos op
02 så sætter det si::g
03 det brænder sig fast på tallerkner[ne]
04 TI: [ja],
det gør det nemlig,
05 (2.6)
06 ME: ja jeg tænkte- (.) jeg ku jo heller ikk
huske vi har fået det
07 fredag men jeg tror faktisk vi fik i
fredags,
08 TI: °xxx°
09 TO: nå:ja det var=
10 -> =det vi **sad å snakkede om** med kopperne
i går,
11 UK: jamen- (.) det var sådan eller [det
xxx]
12 TO: [glas og] kopper og det

Konstruktionen med *sidder* bruges efter erkendelsesmarkøren *nå:ja*, der bruges til at signalere, at nogen har erkendt noget, der virker åbenlyst for andre i samtalen (Emmertsen & Heinemann 2010). Torben viser i linje 9-10, at en tidligere mangel på forståelse bliver annulleret af, at han er kommet i tanke om noget, han talte med de andre om i går. Havde han blot sagt *det vi snakkede om i går*, ville ytringen ikke

⁴ <https://samtalebank.talkbank.org/>

nødvendigvis være situationelt forankret og kunne referere til flere forskellige situationer i går. Selvom der ikke refereres til et specifikt tidspunkt, hvor samtalen er foregået, gives der klart indtryk af, at der henvises til en bestemt samtale.

I eksempel (15) bliver Morten (MO) forhørt af en politibetjent (P1) om et indbrud i en børnehave, han blev taget i at udføre. Betjenten har tidligere givet udtryk for, at han mener, at en anden person, Kenneth, har deltaget i indbruddet. Betjenten påstår altså at have viden om, hvornår Morten og Kenneth har været sammen – han påstår altså epistemisk adgang til begivenheder, han ikke har epistemisk autoritet over. Morten derimod har privilegeret adgang til viden om, og derfor epistemisk autoritet, over sin egen gøren og laden. Dette giver ham mulighed for ikke bare at afvise betjentens påstand, men også hans påståede adgang til viden. Betjenten bruger i eksemplet *sidder* konstruktionen til at placere hans kilde til viden i et rum, han har adgang til viden om. Der har Morten ikke samme mulighed for at afvise betjentens adgang til viden, men må gå ind i kampen om at definere, hvad der er sket i det rum, betjenten har specificeret. Det gør han ved at genbruge *sidder* konstruktionen fra betjentens tidligere tur.

15: Politiforhør|197

01 P1: men synes du ikk det sjovt a- at
Kenneth han altid er med,
02 (1.7)
03 MO: er han altid med?
04 -> P1: du **sidder å fortæller** om Kenneth hele
tiden,
05 (.)
06 nåm så røg vi oss i gyngen der å::,
07 (0.6)
08 der var Kenneth oss med= der var
Kenneth oss med,
09 ·h men han har ikk været med til det
her bræk her;
10 (1.0)
11 -> MO: jeg **sidder da ikk å siger** at Kenneth
var med der nede;
12 (0.4)
13 P1: °det sagde du da lige før°,

I linje 1 stiller betjenten et spørgsmål indledt med *synes du ikke det sjovt at*, som søger, at Morten tilslutter sig betjentens vurdering af, at Kenneth altid er sammen med Morten, når der begås indbrud. Ved at formulere dette som et spørgsmål om en vurdering af et faktum, signalerer betjenten et epistemisk ståsted – han præsenterer sig selv, som vidende om hvornår Morten og Kenneth har været sammen.

Det typemæssigt præfererede svar på et negativt formuleret ja/nej-spørgsmål ville være enten *jo* eller *nej*. Et typemæssigt præfereret svar ville anerkende præmissen om, at Kenneth altid er med. Den lange pause inden Mortens tur i linje 3 samt det typemæssigt dispræfererede svar signalerer, at Morten finder spørgsmålet problematisk. Ved at svare med spørgsmålet *er han altid med*, anfægter han både spørgsmålets præmis og betjentens påståede adgang til viden.

I linje 4 forsvarer betjenten sin epistemiske adgang til, hvornår Morten og Kennet var sammen, med ytringen *du sidder å fortæller om Kenneth hele tiden*. Ved at citere Morten som sin kilde til viden anerkender han Mortens epistemiske autoritet over sin egen gøren og laden. Her benyttes *sidder* konstruktionens mulighed for at situere en situation i et bestemt tid og rum. Havde betjenten i stedet sagt *du fortæller om Kenneth hele tiden*, havde ytringen både kunne tolkes generelt og situationelt. Det kunne altså både betyde at Morten fortæller om Kenneth hver gang han er til afhøring, eller at han har fortalt om ham hele tiden gennem den specificerede situation. Betjenten bruger altså konstruktionen til at placere sin kilde til viden i et rum, hvor han og Morten har lige epistemisk adgang.

I linje 11 genbruger Morten samme konstruktion, da han siger *jeg sidder da ikk å siger at Kenneth var med der nede*. Sådanne syntaktiske parallelismer er ofte en måde for talere at engagere sig med det tidligere sagte (Du Bois 2014). Selvom han afviser det, betjenten siger, accepterer han, at samtalen nu drejer sig om det, der er sket i det rum, betjenten med sin ytring har specificeret.

De præsenterede eksempler viser hvordan konstruktionens betydning, som den er beskrevet i den traditionelle grammatik, gør sig gældende som et redskab, talere kan bruge i et handlingsperspektiv, i samtale.

4.2. Står og...

Konstruktionen med *står* er interessant, fordi den udover at bidrage med en imperfektiv situationsbundet tolkning af en situation kan bidrage med en følelse af at situationen er presserende (Bjerre & Bjerre 2009, Kahr 2013). I mit data bruges denne konstruktion konsekvent som en måde for taleren at vise affektivt ståsted – altså følelse om en situation. Konstruktionen bidrager med en følelse af, at taleren finder det omtalte irriterende eller ubejlejlighedsfuldt.

I eksempel (16) sidder en gruppe medlemmer af en studiegruppe i en sofa og snakker om den studietur, de snart skal på. Den dag, de skal afsted, skal de være på skolen klokken halv fem, da bussen kører klokken fem. Eksemplet starter efter en lang sekvens, hvor alle deltagerne i samtalen har brokket sig over, at de skal tidligt op den dag.

16: Studiegruppe | 217⁵

- 01 BE det sindssygt man ska være på skolen
halv fem
02 når der først er afgang klokken fem
03 [...]
04 men jeg kan godt forstå det
05 der er altid nogen, der kommer for ↑sent
ikk
06 KK: bussen skal køre (.) [klokken fem],
07 BE: [ja ja.]
08 KK: fordi el[lers blir man bare superforsin]
ket,
09 -> BE: [men man **står bare å tænker**,]=
10 SE: [fkø:ref,]
11 BE: =[hvordan kommer] man op?

I linje 1-5 udtrykker Bertha (BE) forståelse for det tidlige mødetidspunkt til trods for sin utilfredshed med det. I linje 9 bruger hun *står*-konstruktionen som del af ytringen *men man står bare og tænker hvordan kommer man op*. Det interessante ved dette eksempel er, at det ikke er særligt specifikt situeret i tid eller rum. Et tegn på dette er brugen af subjektet *man*, der kan bruges i samtaler til at gøre udsagn

⁵ Nogle linjer er udeladt i dette eksempel.

upersonlige og til at udtrykke noget som generelt gældende fakta, som de andre i samtalen antages at være enige i (fx Bruun 2019). Skulle ytringen omhandle de tidspunktet, hvor samtalen finder sted, er det interessant, at der siges *står* fremfor *sidder*, da alle i samtalen sidder i en sofa. Konstruktionen angiver dog en tydeligt imperfektiv tolkning af situationen, samt et indtryk af at situationen er presserende for den fortalte situation.

Eksempel (17) er interessant, da det her er den imperfektive betydning, der er nedtonet til fordel for en kodning af irritation eller besværlighed. I eksemplet taler Dorte (DO) om at kværne kaffe. Den kaffe, der skal bruges til stempelkandekaffe skal være lidt grovere end den til filterkaffe. Hun beskriver en situation, hvor hun valgte ikke at lave en stempelkande.

17: Mødregruppen 1 | 238

- 1 DO: å så- (.) tænkte jeg så >okay nu gider
jeg ikk<=
2 -> =>**stå å lave en< stempelkande**.
3 ·hhh så >trykkede jeg bare< lidt mere
så den blev lidt finere

Situationen her er tydeligt forankret i en bestemt situation. Det imperfektive element i konstruktionen er dog kraftigt nedtonet, bl.a. grundet adverbierne *så* og *nu*, der giver ytringen en perfektiv læsning (jf. Jørgensen 2001). Den fremtrædende betydningskomponent er altså at udtrykke, at det ville være besværligere at lave stempelkandekaffe, end at male kaffen lidt finere og lave filterkaffe.

De to eksempler præsenteret ovenfor er umiddelbart repræsentative for alle eksempler, jeg har fundet i min søgning på Samtalebanken ud over et enkelt, der omhandlede en kande, der stod på et bord og blev kold. Et interessant spørgsmål til videre undersøgelse kunne være at undersøge sammenspillet mellem animethed og form i bestemmelse af V1's funktion i konstruktionen.

4.3. Går og ...

Som nævnt er *går*-konstruktionerne karakteriseret ved, at de angiver, at den prædikerede situation har udstrakt varighed. Der er altså ikke

bare tale om en imperfektivt kodet situation, der sætter fokus på, at situationen har intern temporal struktur. Situationens temporale struktur specificeres som værende relativt langvarig (Brøcker 2013).

I eksempel (18) har Hans (HA) lige fortalt Jørgen (JO), at han arbejdede på et projekt om leveforholdene for landbefolkningen. Han fortæller om en familie, han interviewede, der fortalte ham om nogle af problemerne ved at bo på landet .

18: Madlavning | 238

01 HA: det var jo det der var problemet iggå=
 02 HA: =a[t] deres ø:h deres dreng han havde
 det rigtig skidt,
 03 JO: [jaja].
 04 JO: °ja[::]°
 05 HA: [>°hvad hedder [det:]°<,
 06 JO: [ja:],
 07 HA: å- å:: å- å det var jo (.) måske (.)
 blandt andet fordi han::
 08 -> **gik å va::r (0.2) pokkers alene** derude
 ikk.

I linje 8 bruger Hans konstruktion i sætningen *han gik og var pokkers alene derude*. V2-frasen *var pokkers alene* lægger allerede op til en imperfektiv læsning, så valget af *går*-konstruktion kan ikke i sig selv være motiveret af behovet for at gøre sætningen entydigt imperfektiv. Hvad konstruktionen bidrager med, er derimod en yderligere aspektuel specifikation af situationen som værende habituel.

Habituel aspekt er en type imperfektivt aspekt, der bruges til at indikere, at en handling er karakteristisk for en given udstrakt tidsperiode (Comrie 1976:28). Habituel aspekt står i Comries definition i modsætning til kontinuert aspekt, hvor situationen måske har temporal udstrækning, men beskrives som forbigående frem for karakteristisk. Noget lignende ses i (19), hvor Thomas (THO) lige har spurgt Preben (PRE) om hans svigersøn. Preben fortæller, at han har en fin svigersøn, og at han i øjeblikket er i gang med at sætte sit hus i stand.

19: Preben og Thomas | 279

01 PRE: de købte hus her for et års tid siden=
 02 =han går <satme> til den nede i det
 hus.
 03 -> THO: [så han **går selv å] laver det** å sådan
 noget,
 04 PRE: [(nede i)]
 05 -> PRE: han **går selv å laver det hele**,
 06 =nu han ved å grave kælder

I linje 2 siger Preben om sin svigersøn *han går satme til den*. Denne sætning lægger umiddelbar op til en imperfektiv tolkning, da *at gå til den* er atelisk og durativt. Sætningen er dog ikke specificeret for tidslig udstrækning. Det kunne være noget forbigående kortvarigt eller noget generelt og karakteristisk. I linje 3 bruger Thomas *går*-konstruktionen i et forståelsestjek, der lægger op til en habituel tolkning af situationen. Denne tolkning bekræftes i linje 5 af Preben, der genbruger *går*-konstruktionen.

I begge ovenstående eksempler er det omtalte situationelt forankret, at de er knyttet til et bestemt sted ("landet" og det nye hus hhv.) og et bestemt tidsrum, selvom tidsrummet i (19) ikke er afsluttet. Konstruktionerne udelukker klart en essentiel tolkning af det beskrevne, som noget permanent, og fremmer en accidentiel tolkning af det som værende noget (muligvis) transitorisk, da det knytter sig til et bestemt tid og rum. Grundet den tidslige udstrækning af dette og grundet udsagnets habituelle karakter kan man diskutere, i hvor høj grad man kan snakke om, at den generelle og situationelle tolkning her udelukker hinanden.

5. Konklusion

Ønsket med denne artikel var dels at bidrage til beskrivelsen af det danske samtaleprog gennem analysen af en grammatisk konstruktionstype på en måde, der ikke tidligere er gjort, og dels at nuancere beskrivelsen af den grammatiske konstruktion ved at undersøge dens brug i naturligt forekommende samtale.

I forhold til beskrivelsen af situativ konstruktionen viser analysen, at subjektets position ikke kan være den primære funktion af forskellen mellem valget af fx *sidder*, *står* og *går*. Konstruktioner

med *står* koder konsekvent i mit data, at situationen er presserende, irriterende eller ubelejlig, og konstruktioner med *går* koder konsekvent habituel frem for situationsspecifik imperfektiv betydning. Konstruktioner med *sidder* lever her mest uproblematisk op til beskrivelsen som givet af bl.a. Nielsen (2011:117).

I forhold til beskrivelsen af det danske samtalsprogs grammatik viser analysen, hvordan bl.a. aspektuelle forhold og andre måder at specificere situationers temporale og rummelige placering kan spille en rolle i udførelsen af forskellige handlinger. *Sidder*-konstruktionens situationelle forankring bruges i de analyserede eksempler i kampe om adgang til viden, hvor situering af begivenheder er vigtige for talerne i forhold til påstande epistemisk adgang. *Står*-konstruktionens konsekvente brug som irritations- eller ubelejlighedsmarkør ligner en praksis, der bruges til at udtrykke affektivt ståsted i forhold til det beskrevne.

Blandt interessante spørgsmål til videre undersøgelse er der blandt andet, hvordan konstruktionens evne til forankring i bestemte situationer bruges i samtaler med mindre grad af delt viden. Dette kunne fx være i telefonsamtaler, hvor man ikke kan se hinandens position. Undersøgelse af konstruktionernes brug i disse typer samtaler kunne være med til at belyse, i hvor høj grad V1's specificering af position er semantisk afbleget.

Litteratur

- Biberauer, Theresa & Sten Vikner (2015) Pseudo-coordination in Danish and Afrikaans. Præsenteret ved *SyntaxLab*, University of Cambridge, 19. maj.
- Biberauer, Theresa & Sten Vikner (2017) Having the edge. A new perspective on pseudo-coordination in Danish and Afrikaans. Nicholas LaCara, Keir Multon & Anne-Michelle Tessier (red.) *A Schrift to Fest Kyle Johnson*. Amherst: University of Massachusetts:77-90.
- Bjerre, Anne & Tavs Bjerre (2007a) Hybrid phrases. The Danish *sidder* og phrase. Anders Søgaard & Petter Haugereid (red.) *Proceedings of the 2nd International Workshop on Typed Feature Structure Grammars*. København: CST Publications:39-46.
- Bjerre, Anne & Tavs Bjerre (2007b) Pseudocoordination in Danish. Stefan Müller (red.) *Proceedings of the 14th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Stanford: CSLI Publications:7-24.

- Bjerre, Anne & Tavs Bjerre (2009) Sider og...: Constructional aspect in Danish. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Typed Feature Structure Grammar*. Copenhagen: CST Publications:39-46.
- Bruun, Andrea (2019) Det indefinitte pronomen *man* brugt som 1. person singularis i samtaler. Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard & Yonatan Goldshtein (red.) *17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, 11.-12. oktober 2018*. Århus, Aarhus Universitet:149-164.
- Brøcker, Karen (2013) *The går og construction in a Semiotic Grammar perspective*. Upubliceret emneopgave, Aarhus Universitet.
- Brøcker, Karen Kiil (2015) At "have haft ringet". *Skrifter om Samtalegrammatik* 2(7).
- Brøcker, Karen Kiil, Magnus Glenvad Tind Hamann, Maria Jørgensen, Simon Bierring Lange, Nicholas Hedegaard Mikkelsen & Jakob Steensig (2012) Samtalsprogets grammatik: fire fænomener og nogle metodiske overvejelser. *Nydanske Sprogstudier* 42:10-40.
- Clausen, Olja Hedelund & Pedersen, Nikoline (2017) En samtaleanalytisk undersøgelse af respons i forbindelse med formatet *hvad hedder det*. *Skrifter om Samtalegrammatik*. 4(3).
- Comrie, Bernard (1976) *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margaret Selting (2018) *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Du Bois, John W. (2014) Towards a dialogic syntax. *Cognitive Linguistics* 25 (3):359-410.
- Emmertsen, Sofie & Trine Heinemann (2010) Realization as a device for remedying problems of affiliation in interaction. *Research on Language and Social Interaction* 43(2): 109-132
- Hamann, Magnus Glenvad Tind, Kragelund, Mathias Høyer & Nicholas Hedegaard Mikkelsen (2012) Konversationsanalysen som værktøj til analyse af sproglig variation. Peter Juel Henriksen & Jan Heegård Petersen (red.) *Speech in action. Proceedings of the 1st SJUSK conference on contemporary speech habits*. Frederiksberg: Samfundslitteratur:219-241.
- Hansen, Erik (1974/2001) Stå, sidde, ligge. *Glæden ved grammatik*. København: Hans Rietzels Forlag.
- Hansen, Erik (1990/2001) Essens og accidens i dansk. *Glæden ved grammatik*. København: Hans Rietzels Forlag.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heritage, John (2013) Epistemics in Conversation. J. Sidnell & T. Stivers (red.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell:370-394.

- Hoey, Elliott M. & Kobin H. Kendrick (2018) Annette M.B. de Groot & Peter Hagoort (red.) *Conversation Analysis. Research methods in psycholinguistics. A practical guide*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell:151-173.
- Jefferson, Gail (2004) Glossary of transcript symbols with an introduction. *Conversation analysis. Studies from the first generation*. G.H. Lerner (udg.) Amsterdam: Jeffersons:13-31.
- Jørgensen, Henrik (2001) Nogle bemærkninger om aspekt i dansk. Carsten Madsen (red.) *Jeget og ordene*. Randers: Klim:115-137.
- Kahr, Christine (2013) *On the Danish imperfective construction: the case of stå og V*. Upubliceret emneopgave, Aarhus Universitet.
- Kjeldahl, Anne (2010) *The syntax of quirky verbal morphology*. PhD-afhandling, Aarhus Universitet.
- MacWhinney, Brian & Johannes Wagner (2010) Transcribing, searching and data sharing. The CLAN software and the TalkBank data repository. *Gesprächsforschung* 11:154-173.
- Mikkelsen, Nicholas Hedegaard (2010) Betydningsforskelle ved brug af helsætning efter fordi. Inger Schoonderbek Hansen & Peter Widell (red.) *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog 14.-15. oktober 2010*. Århus: Aarhus Universitet:213-224.
- Mondada, Lorenza (2013) The conversation analytic approach to data collection. Jack Sidnell & Tanya Stivers (red.). *The handbook of Conversation Analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell:32-56.
- Nielsen, Peter Juul (2010). Samstemmighed som syntagmedanner – om begrebet kongruens. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 38:69-106
- Nielsen, Peter Juul (2011) *Kongruenskonstruktion i dansk*. Oslo: Novus Forlag
- Steensig, Jakob, Karen Kiil Brøcker, Caroline Grønkjær, Magnus Glenvad Tind Hamann, Rasmus Puggaard Hansen, Maria Jørgensen, Mathias Høyer Kragelund, Nicholas Hedegaard Mikkelsen, Tina Mølgaard, Henriette Folkmann Pedersen, Søren Sandager Sørensen & Emilie Tholstrup (2013) The DanTIN project. Creating a platform for describing the grammar of Danish talk-in-interaction. Jan Heegård Petersen & Peter Juel Henriksen (red.). *New perspectives on speech in action. Proceedings of the 2nd SJUSK conference on contemporary speech habits*. Frederiksberg: Samfundslitteratur Press:195-225.
- Tholstrup, Emilie (2014) "Ej hvor fint". En undersøgelse af den danske interjektion ej. *Skrifter om Samtalegrammatik* 1(3).

Døvtum og sortstjernet – en diskussion af termen og begrebet dvandvasammensætning

Asgerd Gudiksen
Københavns Universitet

1. Indledning

Døvtum og *sortstjernet* er eksempler på det som i dansk ord-dannelseslitteratur traditionelt kaldes dvandvasammensætninger. Med en hurtig, foreløbig definition kan vi sige at det er sammensætninger hvor begge led er semantisk ligestillede eller sideordnede: *en døvtum mand* er en mand der er både døv og stum, *en sortstjernet ko* er både *sort* og *stjernet*. *sortstjernet* virker forhåbentlig lidt mystisk, for jeg har sat det i overskriften som blikfang. Det er nu ikke mystisk, men er et eksempel på en type betegnelser for husdyrs lød og aftegn, der tidligere har været brugt dialektalt. *Sortstjernet* er sammensat af adjektiverne *sort* og *stjernet*, og *stjernet* er igen en afledning af *stjern* 'lille hvid plet i panden'. *En sortstjernet ko* er med andre ord en sort ko med en hvid plet i panden. *sortstjernet* står i modsætning til *sortpletlet* der betyder 'som har sorte pletter', og hvis førsteled *sort* specificerer andetleddet.

Et andet ordpar der viser forskellen mellem en dvandvasammensætning og en determinativsammensætning, er *rød-hvid* og *rødbrun*. Ved hjælp af Google og *KorpusDK* finder man fx følgende citater:

Ser man i dag rød-hvide flag med en karakteristisk tværdelt kugle gå til tops og pryde statslige bygninger, er det ikke en ny udgave af Dannebrog, men i stedet det grønlandske flag, Erfalasorput.

(DR nyheder, Google)

Ostene er en Dansk Mester og en Danablu med rødhvide radiser. (KorpusDK)